

A szegények adója

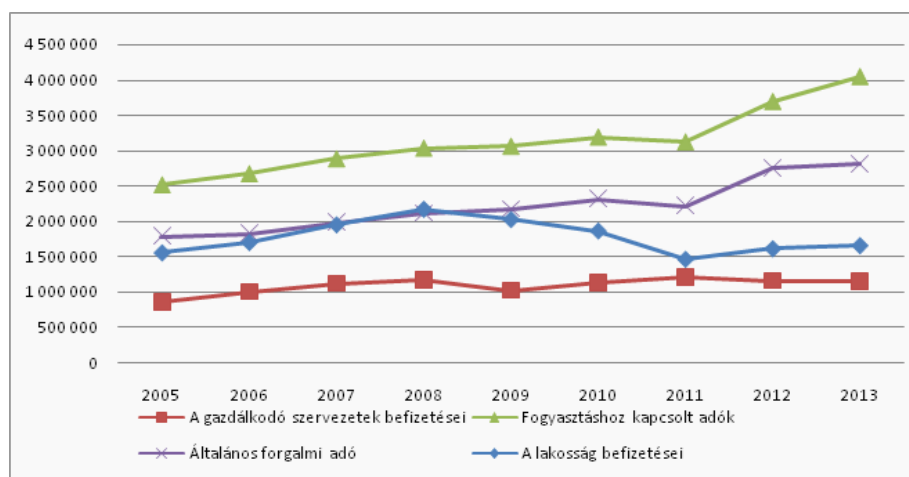
BÁNFALVI GYŐZŐ

Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola,
Szociológia és Társadalompolitika Doktori Program

Bevezetés

Az általános forgalmi adó a forgalmi adók egyik típusa. A modern társadalmakban az állami jövedelmek egyik legjelentősebb forrása, a gazdasági társaságok eredményük után megfizetett társasági adó, és a magánszemélyek jövedelemadója mellett. Az áfa esetében az adó alanyai a kereskedelmi tevékenységet és szolgáltatást végző gazdasági társaságok, de az adót minden esetben a végfogyasztó fizeti meg. Az áfakulcsok a költségvetési bevételek képzésén túl alkalmas és hatékony eszközei a piaci, fogyasztási és társadalompolitikai folyamatok szabályozásának. A kedvezményezett áfakulcsba tartozó termékek és szolgáltatások listája tükrözi egy kormány gazdaságpolitikáját. Általában ebben a szegmensben található az az áruk, tevékenységek, szolgáltatások, melyek fogyasztását a kormányzat támogatja, mindenki számára elérhetővé kívánja tenni (pl. alapvető élelmiszerek, gyógyszerek, háztartási energiahordozók, könyvek stb.).

1. ábra: Központi költségvetés bevételei, millió Ft

(Forrás: KSH 2014 – saját ábra)

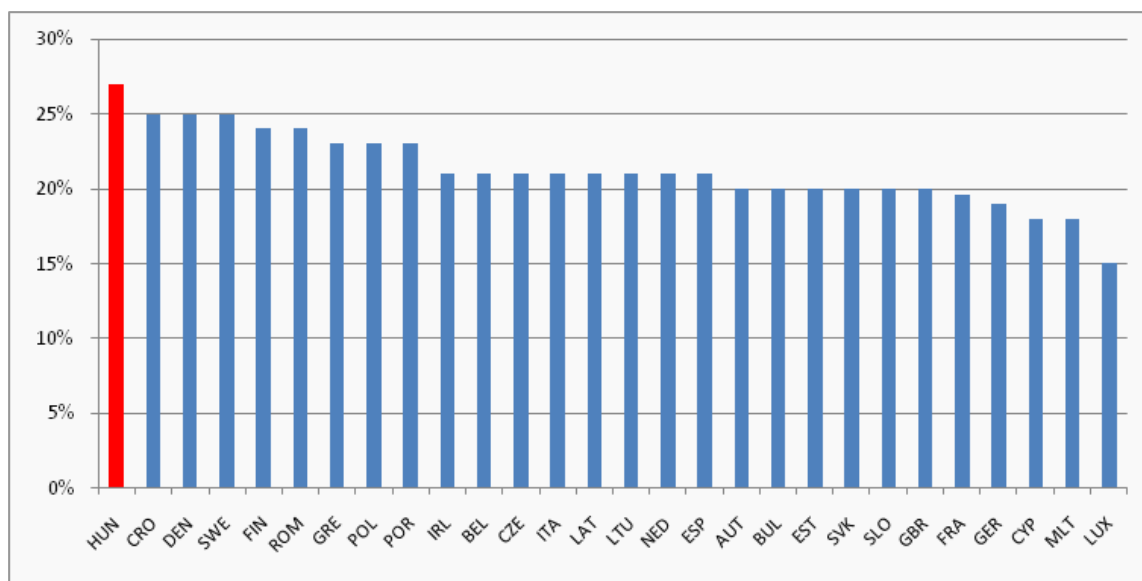
A jelenleg érvényben lévő magyar adópolitika a magas áfa és az alacsonyabb jövedelemadó kombinációján nyugszik. Az egykulcsos jövedelemadó nyilvánvalóan nagyobb jövedelemkülönbséget eredményez a felső és az alsó jövedelmi decilisben élők között. Ezt az állítást támasztják

alá az elmúlt években elvégzett KSH és TÁRKI kutatások adatai, melyek minden esetben a lakossági jövedelmi különbségek növekedését mutatták ki. De vajon milyen hatással van a magasan tartott áfakulcs a jövedelmekre? Az áfakulcs nagysága, a fogyasztási szerkezet jövedelemtől való függésén keresztül, képes mélyíteni a jövedelmi különbségeket, hatással van-e a relatív szegénységben lévők számára? Az áfa valóban a „szegények adója”?

Ezen kérdésekre szeretnék válaszokkal szolgálni jelen írásomban.

2. ábra. Az áfa felső kulcsának mértéke az EU tagállamaiban

(Forrás: Eurostat 2014 – saját ábra)

Az áfaváltozások hatása a fogyasztói árindexre

Annak a megismeréséhez, hogy az áfakulcs mértéke miként befolyásolja az árakat, és ezen keresztül a fogyasztást, a legcélszerűbb, ha megvizsgáljuk az elmúlt évek néhány jelentősebb magyarországi áfakulcs-változását. Ezen keresztül a legkönnyebb nyomon követni, hogy az adott kormányzati intézkedések milyen hatással voltak a fogyasztói árindexre¹, majd a háztartások fogyasztására. A változások a fogyasztói árindexre gyakorolt hatásának bemutatásánál felhasználtam Gábrriel Péter és Reiff Ádám az MNB-szemlében 2006 decemberében megjelent tanulmányát is, melyben 2004-es és a 2006-os áfakulcs-változás fogyasztói árindexre gyakorolt hatását vizsgálták úgy, hogy a KSH fogyasztói kosarában található 896 darab termék és szolgáltatás közül 770 reprezentáns áralakulását elemezték, ezek 2006-os együttes fogyasztói

¹ Az árindexet, mint az összehasonlított periódusokban megvásárolt adott mennyiségű áru és szolgáltatás (fogyasztói kosár) árának százalékban megadott változását definiálják, kizárva ezzel a mennyiségi változás okozta hatásokat. A gyakorlatban az ár változásának százalékban megadott súlyozott átlagával számolnak. Az egyes súlyok a meghatározott időszakokban az egyes elemek háztartási fogyasztáson belüli relatív fontosságát hangsúlyozzák.

kosárbeli súlya 76,99% volt. Adatbázisuk, ennek a 770 db terméknek és szolgáltatásnak különböző eladóhelyeken felírt árait tartalmazza, a megfigyelés intervalluma a 2002 januárja és 2006 májusa között eltelt időszak, ebben a periódusban közel 3,7 millió megfigyelést végeztek el.

Az áfakulcs-változások szempontjából vizsgált időszakok közül az első a 2004-es, mely az ország Európai Unióhoz való csatlakozásával összefüggésben szükséges uniós jogharmonizáció következménye volt. Ekkor az áfa háromkulcsos lett: a korábbi 0% kulcs helyett 5%, a 12% kulcs helyett 15% kulcs került bevezetésre, a 25% kulcs pedig változatlanul megmaradt. A csatlakozást követően 5% adó terhelt a gyógyszereket, gyógyászati segédeszközöket, valamint a könyveket. 15%-os adót kellett felszámítani többek között az élelmiszerekre, tüzelőanyagokra, vendéglátóipari étkeztetésre, személyszállításra. 25%-os kulccsal adózott minden egyéb szolgáltatás és árucikk, többek között a villamosáram is. Az áfakulcsok közül a középső 12%-ról 15%-ra emelkedésének fogyasztói árindexre gyakorolt hatását kell vizsgálnunk. *Gábiel – Reiff* tanulmányában arra a következtetésre jutott, hogy a 2004-es áfaemelés főként az élelmiszerekre hatott, ahol a változás időpontját követően (3 hónapos időtávon), a szükséges mérték (2,68%) feletti 2,92%-os emelkedést okozott. Ugyanezen időtávon az áfaváltozás okozta teljes fogyasztói árindex-változásról (0,64 százalékpont) elmondhatjuk, hogy azt majdnem teljes egészében az élelmiszerek árának változása okozta.

A második vizsgált periódus 2005–2006-os, az ekkor történt áfakulcs-csökkentés oka a benzin árának emelkedésével volt összefüggésben, a konkrét helyzetről részletes információkhoz juthatunk a Magyar Ásványolaj Szövetség (MASZ) 2005. évi éves jelentéséből. A jelentésből kiolvasható, hogy az elmúlt esztendőkhöz képest óriási nyomás nehezedett a szövetségre 2005-ben, ugyanis a nyersolaj iránt megnőtt hirtelen kereslet az év eleji hordónkénti 40 dolláros árat augusztusra 70 dollár fölé emelte. A krízis súlyosságát mutatja, hogy a Nemzetközi Energia Ügy-nökség (IEA) intervencióra szánta el magát, és az EU számára 60 millió hordó olajat bocsájtott rendelkezésre. Bár a piaci elemzők nem tartották hatékonynak az intervenciót, ugyanis az nem eredményezett árzuhanást, mégis a kőolaj ára lassú csökkenés során, az év végére 60 dollár körüli értéken stabilizálódott. Értelemszerű, hogy a nyersolajárak drasztikus növekedése megmutatkozott a hazai kutak benzin- és gázolajáraiban, melyek megközelítették a literenkénti 300 Ft-os árat. A szállítványozók kormányzati beavatkozást sürgetve bojkottálni kívánták a hazai benzinkutakat, így a kormány az áfa mértékének csökkentése mellett döntött, mivel azonban az EU direktívája nem engedte egy új áfakulcs bevezetését csupán az üzemanyagra, így a kormányzat „kénytelen volt” kiterjeszteni azt minden más termékre és szolgáltatásra, azonban az üzemanyagok tekintetében a csökkentés már október 1-jétől bevezetésre is került.

3. ábra. A környező országok áfa- és SZJA-kulcsai 2006-ban, összehasonlítva Magyarországgal az áfakulcs csökkentése előtt

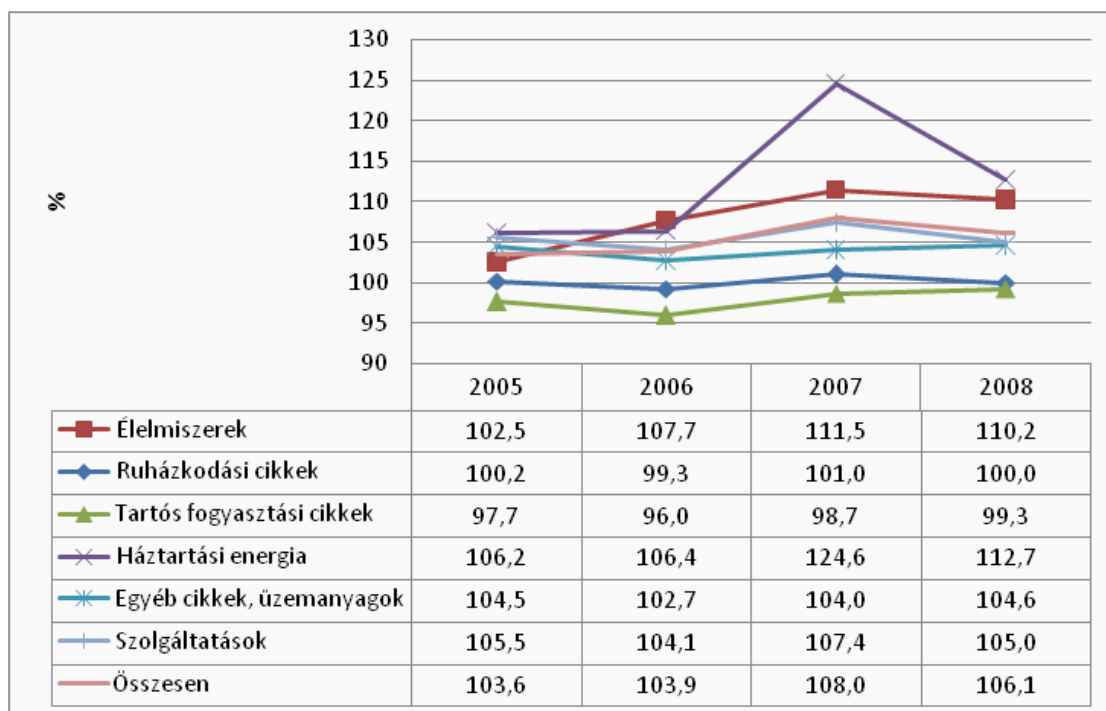
	Áfa	SZJA
Románia	19%, 9%	16%
Szlovákia	19%, 10%	19%
Magyarország	25%, 18%, 5%	32%, 17%

(Forrás: *Wéber 2014*)

A felső áfakulcs csökkentésének irányába tett kormányzati lépés felfogható a régiós szabályozási irányokhoz való igazodásnak is, hiszen a környező országokban ekkor már alacsonyabb egykulcsos adókat vezettek be. Magyarország a 2005–2006-os áfakulcs csökkentését követően is a legnagyobb általános kulccsal rendelkező országok között volt. Ha hozzátesszük azt is, hogy a 25% kulcs kivezetése együtt járt a 18%-os kulcs megszűnésével, akkor láthatjuk, hogy bizonyos szolgáltatások esetében az áfanövekedésről is beszélnünk kell, tehát mind a költségvetésre, mind a lakosságra gyakorolt hatásnál figyelembe kell majd venni mind a két előjeles hatást. Vizsgáljuk meg, hogy az áfakulcs csökkenése, milyen hatással volt a fogyasztói árakra, az intézkedés hatására csökkentek-e az árak, ha igen, milyen mértékben? A KSH erre az időintervallumra vonatkozó fogyasztói árindex adatai szerint a fenti, az áfacsökkentés okozta előnyök sajnos nem érték el a fogyasztókat, azok jobbára a kereskedőknél, termelőknél maradtak, tovább gerjesztve az inflációs hatásokat. A leginkább tapasztalható emelkedés a háztartási energiahordozók (24%) és az élelmiszerárak (11%) tekintetében voltak megfigyelhetők, amennyiben a 2006-os árakat tekintjük bázis évnak (KSH 2007).

4. ábra. Fogyasztói árindex változása 2005–2008 között, az értékek százalékban vannak kifejezve, a megelőző év, mint bázisévhez viszonyítva

(Forrás: KSH 2014 – saját ábra)

A 2006-os áfakulcs-változás fogyasztói árindexre gyakorolt hatásával kapcsolatban tett megállapításaimat megerősíti *Gábrriel* és *Reiff* tanulmánya, akik a 2006-os áfakulcs-csökkenés kapcsán a 25%-ról 20%-ra csökkenő kulcs által érintett termékek és szolgáltatások árának változását vizsgálták. Azt tapasztalták, hogy az áfakulcs csökkenése leginkább az élelmiszerekre és hatóságilag nem szabályozott árú háztartási energiára volt hatással. Ezen termékek esetén

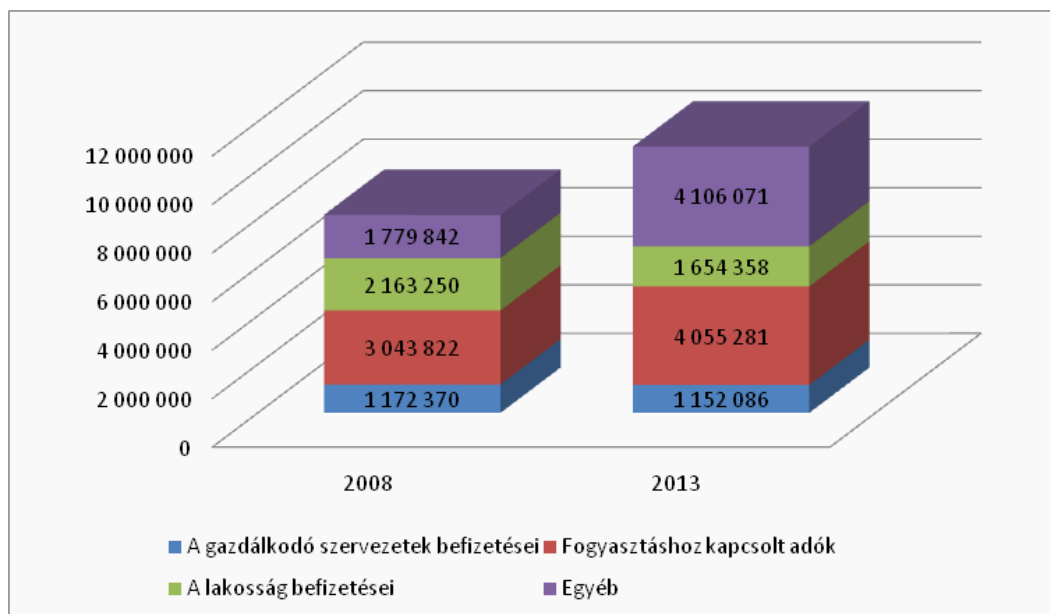

amennyiben teljes mértékben érvényesül az áfakulcs-csökkentés hatása, úgy 4%-os árcsökkenést kellett volna tapasztalnunk. *Gábrriel* és *Reiff* azonban arra a megállapításra jutottak, hogy az áfakulcs csökkentése csak jóval kisebb mértékben csökkentette a fogyasztói árakat, így – legálábbis rövidtávon – az üzletek profitját gyarapította.

A 2010-es kormányváltás merőben új gazdasági szemléletet hozott a korábban megszokott kormányzati gazdaságpolitikával szemben. A környező közép-európai országok kapcsán már korábban említett egykulcsos személyi jövedelemadó bevezetésével, a költségvetési bevételek szerkezetét forgalmi típusú, fogyasztási adók irányába terelte. Azonban itt nemcsak az áfára kell gondolnunk, amely ma a forgalmi típusú adók kb. 70%-át adja, hanem a banki tranzakciós adóra, a telekommunikációs adóra, vagy éppen a baleseti adóra. A kormány elkötelezettségét a fogyasztási adók mellett jól mutatja, hogy folyamatosan keresi azokat a területeket, melyre ilyen típusú adók kivethetők. Ennek az „útkeresésnek” az eddigi legextrémebb terméke a 2015-ös költségvetésbe betervezett internetadó, melyet végül a lakosság felháborodása miatt vontak vissza.

Az elmúlt években a költségvetési bevételek az erős kormányzati centralizáció következtében jelentősen növekedtek. A centralizáció okozta növekmény az 'Egyéb' bevételek növekedésével magyarázható, melyben túlnyomó részt a 'Költségvetési szervek és fejezeti kezelésű előirányzatok' által befizetett tételek szerepelnek. A bevételi oldal növekedésének másik oka a már említett, fogyasztási típusú adók jelentős növekedésében keresendők. Azt is láthatjuk, hogy miközben a lakosság közvetlen adóterhei jelentősen csökkentek az elmúlt években (23,5%-kal). A továbbiakban csak a fogyasztási típusú adók szerkezetének változására koncentráljunk, az előbbieken említett kormányzati ciklusok KSH adatai alapján.

5. ábra. A költségvetés bevételeinek szerkezete a 2008-as szocialista kormány, és 2013-ban a Fidesz kormányzat alatt, millió Ft-ban

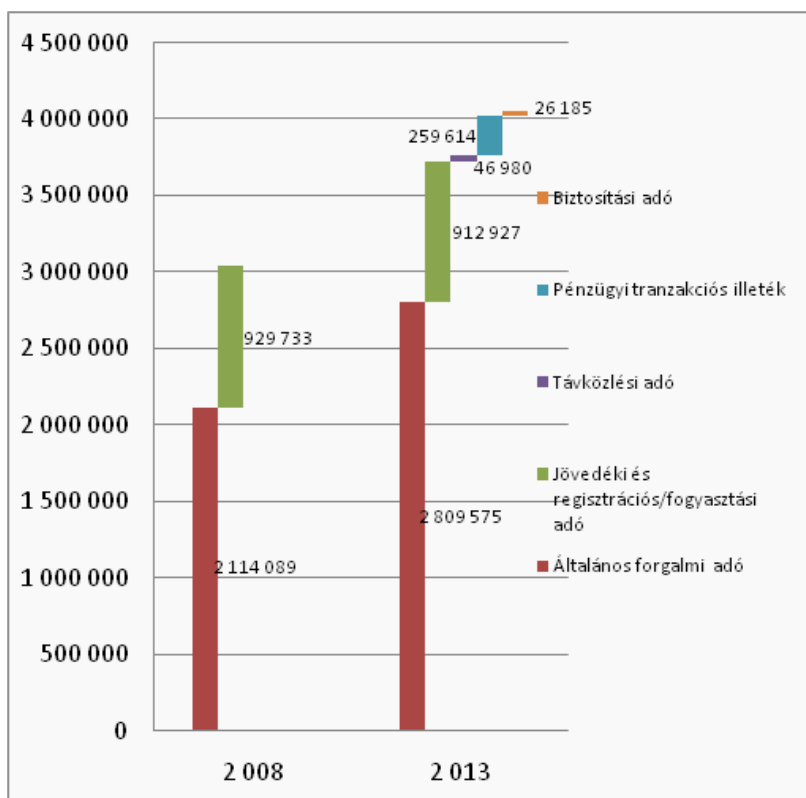

(Forrás: KSH 2014 – saját ábra)

Az ábrákon jól láthatók, hogy a fogyasztási típusú adókból származó bevételek szerkezete is jelentősen átalakult, nemcsak több adónem került bevezetésre az ilyen típusú adókból, de az egyes adónemből is több került beszedésre. 2013-ban a központi költségvetés bevétele csak az áfából közel akkora volt, mint 2008-ban a teljes fogyasztási típusú bevétel volt, a 2010-es bevételeknek pedig a 88%-ával egyenlő.

6. ábra. A költségvetés fogyasztási típusú bevételeinek szerkezete a 2008-as szocialista kormány és 2013-ban a Fidesz kormányzat alatt, millió Ft-ban

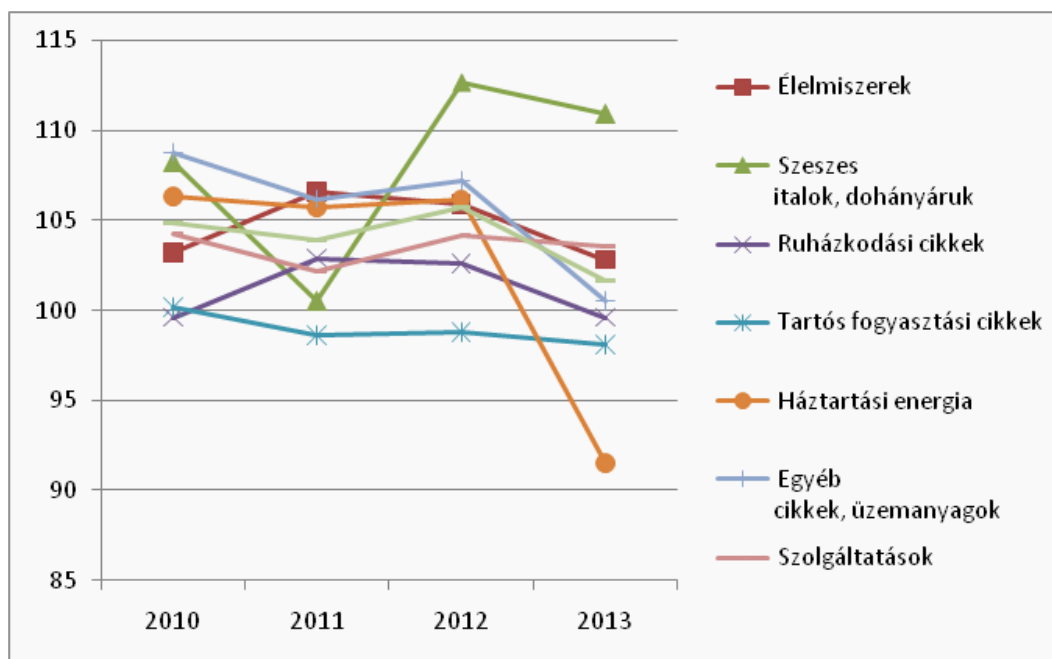

(Forrás: KSH 2014 – saját ábra)

Ezzel párhuzamosan tekintsük meg, hogyan alakultak az áfakulcs-emelést követően a fogyasztói árindex értékek Magyarországon. Bár az áfakulcs emelkedése következtében azt várnánk, hogy az árak jelentősen emelkednek, ami majd a fogyasztói árindexben fog visszatükröződni, ám az adatok pont ellenkező tendenciát mutatnak. A szeszesitalok és dohánytermékek kivételével, melyek árindexe drasztikus és töretlen emelkedésen esett át az elmúlt években, de a további területek mindegyikén vagy gyenge erősödés (ruházat, szolgáltatások), vagy egy erőteljesebb indexálást követő látványos gyengülés volt tapasztalható (élelmiszerek, üzemanyagok, háztartási energia). Egyedüli kivételek voltak ez alól a tartós fogyasztási cikkek, melyek árindexe folyamatos, csökkenő tendenciát mutat mindvégig.

7. ábra. A fogyasztói árindex alakulása 2010 és 2013 között Magyarországon, az értékek százalékban vannak kifejezve, a megelőző év, mint bázisévhez viszonyítva

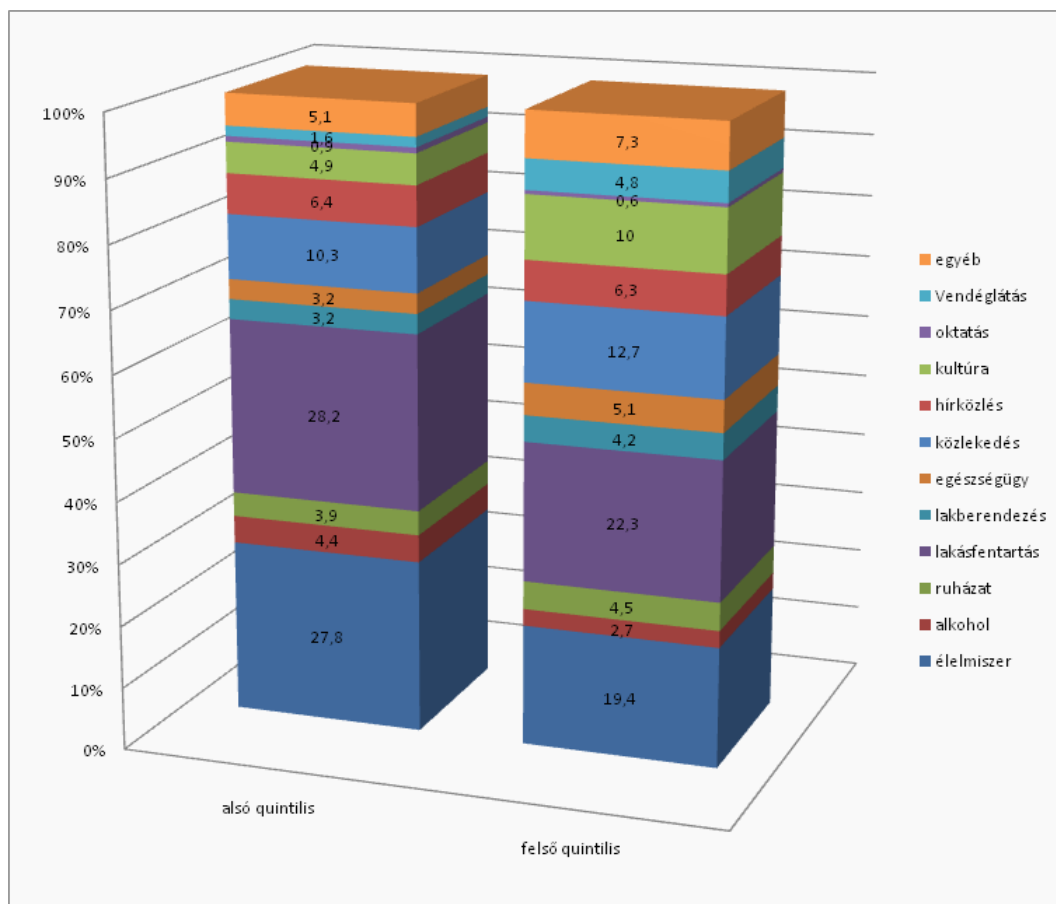

(Forrás: KSH 2014 – saját ábra)

Az előzőekben több példán keresztül láthattuk, hogy az áfakulcs-változások milyen hatással vannak a fogyasztói árakra, a fogyasztói kosár mely termékeire és szolgáltatásaira vannak különösképpen hatással. Azonban ahhoz, hogy megválaszolhassuk azt a kérdést, hogy az áfa mértéke milyen hatással van a jövedelmi szegénység mértékére és a jövedelmi különbségekre, ismernünk kell az egyes jövedelmi decilisekhez tartozó fogyasztási szerkezeteket. Ezen információkhoz hozzájuthatunk a KSH által összeállított Háztartási Költségvetési Felvétel adatbázisából. Az adatok vizsgálatából megállapíthatjuk, hogy az alsó jövedelmi quintilisbe tartozó háztartások fogyasztási szerkezetére jellemző, hogy jellemzően többet költenek élelmiszerekre (27,8%), mint a felső jövedelmi quintilisbe tartozók (19,4%).

Általánosságban elmondható, hogy az alacsonyabb jövedelmű rétegek fogyasztási szerkezeténél kisebb a maginflációs tételek aránya, így a maginfláción kívüli tételeket érintő árváltozások az alsóbb jövedelmi szegmensben élőköt jobban érintik. Ezen tételek közül is a legjelentősebb a szegényeket érintő tétel a feldolgozatlan élelmiszerek és a szabályozott árú termékek, melyeket mint úgynevezett létszükségleti termékeket, ezek a jövedelmi rétegek jellemzően nagyobb arányban fogyasztanak (Hosszú 2011).

8. ábra. Az alsó és felső jövedelmi quintilise tartozó háztartások fogyasztási szerkezete

(Forrás: KSH 2011 – saját ábra)

Láttuk az áfakulcs-változás kapcsán bemutatott példáinkban, hogy a változások jellemzően az élelmiszerek árára voltak hatással, ezt összevetve az egyes jövedelmi csoportokhoz tartozó fogyasztási szerkezetekkel, megállapítható, hogy az áfakulcs mértékének változása az élelmiszerek árának változásán keresztül a szegényebb társadalmi rétegeket sújtja.

Az elmúlt évek árváltozásairól elmondható – melyek jellemzően az élelmiszerek, szabályozott árú termékek és az üzemanyagok terén voltak tapasztalhatóak –, hogy az alacsonyabb jövedelműek magasabb inflációt érzékeltek, mint a tehetősebbek, minél magasabb jövedelmi decilist tekintünk, a fogyasztói árindex növekedése annál kisebb volt. Ez a szélső decilisek közötti inflációs különbség igen jelentős, akár 20–40% is lehet (Hosszú 2011). Ez viszont azt jelenti, hogy az alsó jövedelmi szegmensben tapasztalt jelentősen nagyobb inflációs hatás mellé, árnyában nagyobb áfaterhelés is társult, vagyis az áfa valóban a szegények adója.

Összegzés

Nem magyar sajátosság, hogy egy kormányzat, annak megfelelően, hogy milyen társadalompolitikai, politikai, vagy fiskális prioritásokat helyez előtérbe, változtat az áfa kulcsain. Ezen változások hatásának vizsgálatát az egyes jövedelmi decilisekbe tartozó „fogyasztói csoportok”-on keresztül érdemes megfigyelni.

A jelen dolgozatban az elmúlt évek példáin keresztül vizsgáltuk meg, hogy az áfa csökkenése, vagy éppen növelése milyen hatással van a fogyasztói árindexre. Ahhoz, hogy megtudjuk, hogy ezen árváltozások milyen hatással vannak az egyes jövedelmi csoportokba tartozó háztartásokra, ismernünk kell a háztartások fogyasztási szerkezetét. A vizsgálatok arra vezettek, hogy az alacsonyabb jövedelmi decilisbe tartozó háztartások fogyasztási szerkezetében meghatározóbb az élelmiszerek aránya, mint a tehetősebb háztartásoknál (KSH 2011). Mivel az áfaváltozások esetében empiria igazolja, hogy azok főként az élelmiszerek fogyasztói árindexére voltak hatással (Gábrriel – Reiff 2006), így bizonyítottnak tekinthető, hogy azok az alacsonyabb jövedelmi szegmensben élőkre volt nagyobb hatással.

Arra a kérdésre, hogy a tartósan alkalmazott magasabb áfakulcs arányaiban nagyobb terhet jelent az alacsonyabb jövedelmi decilisben élőkre, mint a magasabb jövedelműekre, szintén találtunk empirikus igazolást, mely az elmúlt évek árváltozásait vizsgálva az egyes jövedelmi csoportokban arra a következtetésre jutott, hogy az alsó és a felső decilisek közötti inflációs különbség igen jelentős, akár 20-40% is lehet (Hosszú 2011). Ez viszont azt jelenti, hogy az alsó jövedelmi szegmensben tapasztalt nagyobb inflációs hatás mellé arányaiban nagyobb áfaterhelés is társult, mely magas áfakulcs mellett jelentős terhet jelent a szegényebb háztartásoknak.

Irodalom

Ékes Ildikó (1997): Adózás 1988–1996. In: Statisztikai elemzések, 1: 45–57.

Gábrriel Péter – Reiff Ádám (2006): Az áfakulcsok változásának hatása a fogyasztói árindexre. In: MNB-szemle, 12: 14–20.

Hosszú Zsuzsanna (2011): A lakosság fogyasztási viselkedése és annak jövedelem szerinti heterogenitása a válság előtt mikrostatistikák alapján. In: MNB-szemle, 10: 25–35.

Lőcsei Tamás – Molnár Péter (2009): Nő a láthatatlan adó. <http://www.pwc.com/hu/hu/challenges/no-a-lathatatlan-ado.html> (Utolsó letöltés ideje: 2014. 11. 27.)

Magyar Ásványolaj Szövetség (MASZ) 2005. évi éves jelentése. <http://www.petroleum.hu/evjel.html> (Utolsó letöltés ideje: 2014. 11. 26.)

Sugár András (2011): A benzin és a gázolaj magyarországi árszintjének és árazásának empirikus elemzése. In: Statisztikai Szemle, 89. évfolyam, 6: 624–643.

Wéber Péter (2014): Az egykulcsos Szja neuralgikus pontjai. PhD értekezés. Gazdaságtudományi Kar, Kaposvári Egyetem